

С. П. КОРОЛЬОВ — ЛЮДИНА І ВСЕЖИТТЯ

Іван Бровко
канд. пед. наук,
підполковник
у відставці

Сьогодні Сергія Павловича Корольова знає і шанує весь світ. У багатьох містах країн близького і далекого зарубіжжя йому встановлені пам'ятники, відкриті меморіальні дошки, будинки-музеї. Його іменем названі навчальні заклади, заводи, вулиці. Про нього написані книги, поставленні фільми. На Землі височить пік Корольова, а на Місяці і Марсі його ім'ям названо кратери. І чим далі в минуле невблаганний час відсуває живий образ цієї людини, тим яскравіше і величніше він постає перед нами. *"Велике бачиться на відстані"* — писав колись Сергій Єсенін, якого С. П. Корольов любив, перечитував і майже половину його лірики знав напам'ять.

Обдаровані природою зазвичай — багатогранні і універсальні. Вони наполегливо шукають самовираження не тільки в головній справі життя, але і в інших сферах діяльності, нерідко діаметрально протилежних.

Айнштайн, наприклад, віддаючи усього себе фізиці, глибоко цікавився художньою літературою, зачитувався романами Достоєвського, шукаючи в них відповіді на питання: в чому полягає сенс буття, як привести у відповідність наукові істини і моральні ідеали, розум та совість.

А. П. Бородін був не лише великим компози-

тором, творцем знаменитої опери "Князь Ігор", але й талановитим хіміком, академіком, автором більше сорока наукових праць та хімічних винаходів.

Академік В. І. Вернадський цікавився цілою низкою наук — біологією, геохімією, мінералогією та ґрунтознавством, історією мистецтв — і в кожній з них залишив вагомий творчий спадок.

Сергій Павлович Корольов теж був людиною глибоких і всебічних інтересів. Однієї справи, навіть такої, як безмежний космос, йому не вистачало. З юних років, плакаючи "одну, но пламенную страсть" — любов до зоряного неба — і віддаючи їй усе, він і в зрілому віці, і наприкінці життя, попри всю свою завантаженість, умудрявся викраяти хвилини і присвятити їх літературі, поезії, музиці.

Сергій Павлович мав унікальні людські якості. У ньому щасливо поєднувалися глибокий розум, висока моральність і залізна всеперемагаюча воля. Та визначальною його рисою все ж була наполеглива, цілеспрямована праця. В ній, у творчому горінні, він вбачав сенс свого життя. Кожен, хто мав щастя працювати разом із ним, знає, який колосальний заряд енергії був притаманний цій людині. Його працездатність та наполегливість захоплювали колег, заряджали, а іноді навіть ставили у незручне становище, бо у вимогливості своїй до них він підходив з тією ж міркою, що й до себе, не здогадуючись, що його помічники — не всі Корольови. Сергію Павловичу імпонували люди енергійні, наполегливі. Їм віддавав він свої симпатії, приятелював з ними, довіряв, але й вимагав від них завжди більшого. І навпаки, нічого Корольов так не зневажав у людях, як лінощі, безініціативність та безпорадність. Лінощі у його очах були найбільш ганебною людською вадою. До речі, ледачі співробітники у Корольова довго і не затримувалися.

Свою повсякденну напружену працю Сергій Павлович органічно поєднував з таким же процесом навчання. Працювати і вчитись, вчитись і працювати — таким було його життєве кредо, якому він не зраджував усе життя. Марія Миколаївна, мати Сергія Павловича, у своїх спогадах про сина розповідала, як він, уже будучи академіком, Генеральним конструктором, поспішаючи на лекцію з математики у Московський університет, на її здивування відповів: *"Мамо, ти ж сама мене колись учила, пригадуєш: "Semper tiro" ("Завжди учень" — заголовний вірш однойменного поетичного циклу Івана Франка).*

Взагалі Корольов полюбляв у розмові скористатися крилатим латинським виразом, доречно вставити афористичний рядок із Шекспіра, Лермонтова, Єсеніна... Знання були потребою для його розуму, а надзвичайна допитливість — рушійною силою творчої активності і дерзання.

У Корольова бажання йти до мети прискореними темпами завжди переважало. Декому здавалося, що він занадто поспішає, штучно прискорює раніше заплановані та погоджені терміни. Але згодом виявлялося, що все вкладається у свої норми та графіки, до того ж виконується на подив добре і надійно.

І все ж таки він поспішав... Поспішав і цінував кожен робочий день, кожну годину. Ми звикли до того, що вікно в його робочому кабінеті світилося далеко за північ. Нарешті гасло, але о шостій ранку знову засвічувалось — Корольов був уже на робочому місці. Нерідко і у вихідні дні Сергій Павлович, нахиливши свою лобасту голову, сидів за робочим столом: читав, писав, щось креслив, підраховував. Треба сказати, що такий ущільнений графік роботи Сергій Павлович "винайшов" не у сорок років, а значно раніше — ще тоді, коли був учнем Одеської будпрофшколи, а закріпив уже назавжди, коли став студентом Київського політехнічного інституту. Вже тоді він привчав себе щоденно прокидатись рівно о п'ятій годині ранку. Щоб покращити своє матеріальне становище, студент Корольов перед лекціями розносив газети або розвантажував вагони на залізниці. В листі до матері він писав: *"Піднімаюся рано вранці, годин в п'ять, біжу в редакцію, забираю газети, а потім біжу на Солом'янку, розношу. Так ось і заробляю вісім карбованців"*. О дев'ятій він був уже на лекціях в інституті. Після лекцій і до пізньої ночі просиджував у інститутських майстернях, розробляючи нові моделі планерів. Додому вертався пізно вночі стомлений і голодний. Кілька годин міцного сну і знову до роботи і навчання. І навіть у такому перенапруженому ритмі свою роботу він виконував доброту. *Його товариш по планеризму Степан Карачуба говорив: "Йому треба було знати "що робити", а "як робити", то вже була його турбота. Не пригадую випадку, щоб після нього треба було щось переробляти"*. За таким же "київським" графіком він учився та працював і у Москві. Змінювався зміст і характер роботи, але вже ніколи істотно не порушувався сам графік. Він назавжди став життєвим правилом Корольова. Вісімнадцять годин творчої напруженої праці на добу — таким був звичайний робочий день Головного конструктора до кінця життя.

Усім відомо, що Сергій Павлович, відвідуючи Байконур, надавав перевагу нічним польотам. Цим він хотів "перехитрити" час. По-перше, відпочивав у дорозі, а по-друге, рухаючись назустріч світанкові, він скорочував до мінімуму нічний проміжок між "сьогодні" у Москві і "завтра" на

Байконурі. В результаті виходило два насичених робочих дня, розділених між собою вузькою

С.П. Корольов, І.В. Курчатова, М.В. Келдиш — знамениті "Три К", 1966 р.

смужкою "скороченої" ночі. Оскільки ж польоти на космодром здійснювалися досить часто, то і таких "подовжених" днів набиралось чимало. Академік Келдиш одного разу зауважив, що коли мова заходить про працездатність Корольова, то тут важче сказати, коли він не працює.

Багато, дуже багато зробив С. П. Корольов за своє не дуже довге життя. Більше, ніж усі космічні мрійники до нього. Та планував зробити ще більше. Журналіст П. Асташенков, розповідаючи про останні дні життя Головного конструктора, згадує такий епізод. Під час чергового лікарського огляду Сергій Павлович, сидячи на ліжку, запитав у свого лікаря:

— Докторе, скільки мені залишилося жити з таким ось... — і він приклав руку до серця.

Лікар дипломатично відповів:

— Та так — років ще двадцять.

Сергій Павлович, схиливши голову, спокійно зауважив:

— Мені б вистачило і десяти.

Він прохав у долі десять років, розраховуючи за цей час здійснити політ на Місяць, закінчити чотиритомну історію і теорію космонавтики, написати біографію К. Е. Ціолковського. У його голові роїлося ще безліч фантастичних ідей, планів, проектів космічних польотів. Але доля цього разу до його прохання залишилася глухою і замість десяти років відпустила йому ... один день.

Вміння Сергія Павловича працювати раціонально і цілеспрямовано вартує глибокої поваги, захоплення та вивчення. Воно завжди буде яскравим прикладом для всіх та, насамперед, для тих молодих людей, котрі вирішили посвятити себе науці.

В повоєнні роки С. П. Корольов створив унікальний науково-технічний колектив, який відзначався високою результативністю в роботі. Що більш за все він цінував у людях, за якими принципами набирив співробітників? Звичайно ж однозначна відповідь навряд чи буде вичерпною.

Перший космонавт Землі Юрій Гагарін, Главком ракетних військ Кирил Москаленко і Головний конструктор Сергій Корольов за декілька годин до старту КК "Восток". 12 квітня 1961 р.

Але чесність і професійну компетентність він цінував особливо. Сергій Павлович вважав, що успіх будь-якої хорошої справи, а тим більше космонавтики, можливий тільки в атмосфері щирості і повної взаємодовіри. Найменшу неточність в інформації або спробу в критичній ситуації "умити руки" Сергій Павлович нікому і ніколи не вибачав. За своєю вдачею він був людиною спокійною і врівноваженою, але ставав нещадним, коли зустрічався з брехнею, безвідповідальністю та халатністю. Особливо обурювався, коли отримував інформацію про недоліки або раптові труднощі на певній ділянці роботи не від особи, яка відповідала за цю ділянку, а з "других рук". "Керівник, — казав він у таких випадках, — який останнім дізнається, що робиться у нього на виробництві чи в установі, не може бути повноцінним керівником, він втрачає на це моральне право". Чесність у всьому — великому й малому — була піднесена Сергієм Павловичем до рівня закону, порушувати який він не дозволяв ані собі, ані своїм підлеглим.

Якось мені розповіли, що в КБ С. П. Корольова працював один дуже ерудований і тямущий інженер, який користувався особливою довірою Головного конструктора. Та одного разу через якісь незначні обставини він своєчасно не доповів Сергію Павловичу про неполадки у важливому

агрегаті ракети, за який відповідав. Про це Корольов довідався значно пізніше, а головне, з інших джерел — від замовника. Після цього випадку Сергій Павлович втратив будь-який інтерес до цього співробітника і через деякий час відпустив його до іншого КБ. Якщо ж чесний і працьовитий співробітник через незалежні від нього обставини терпів невдачу, Сергій Павлович не боявся взяти його під захист, навіть і на найвищому рівні. У таких випадках він казав: "Ну що ж, космонавтика — справа нова, перебуває в стадії пізнання і все в ній передбачити, як в розкладі руху поїздів, абсолютно неможливо". Корольов дуже дорожив людьми чесними, тямущими і сміливими. На фотографії, подарованій Г.О.Тюліну, на зворотному боці він залишив надпис: "Дорогому Георгию Александровичу, отважному искателю новых космических путей, на память о тех, кто не боится!".

С. П. Корольова можна назвати людиною обережною, навіть педантичною, але ніколи і ні за яких обставин — нерішучою. Сміливість та рішучість були притаманні Корольову так само, як і чесність та працелюбність. Але була ще одна риса в характері С. П. Корольова, про яку не можна не сказати. Це — його доброта і людяність. Звичайно, Корольов був людиною вимогливою, а не рідко і суворою, навіть різкою, але в принципі — спра-

ведливою і доброю. Доброю, але не добренькою, такою що вибачає лінощі, халатність, боягузтво та професійну некомпетентність. У цих випадках розраховувати на доброту Корольова та його поблажливості було безнадійно. Доброта Сергія Павловича вимірювалась іншими мірками. Ось тільки один приклад.

Наприкінці 1950-х рр. конструкторському бюро Корольова було доручено шефство над дитячим будинком у Підмосков'ї. Часи були нелегкі, ще давалися взнаки наслідки війни. Для знайомства з підшефними Сергій Павлович того ж дня направив туди свого представника. Звіт останнього був далеко не оптимістичним. Діти жили в старому, занедбаному приміщенні, одягнені були погано, харчувалися ще гірше... Відклавши всі справи, Корольов приїхав туди з господарником і профоргом. Першими їх зустріли діти, вони обступили гостей щільним кільцем, безцеремонно розглядали і розпитували: за ким приїхали, хто чий тато... Один хлопчик підійшов до профорга і став поруч із ним. Той притиснув його до себе і рукою погладив по голівці. І тут сталося несподіване: малюк обхопив рученятами ногу дорослого і щільно притиснувся щічкою до неї. Від групи дітей відокремилось ще два малюки і стали наближатися до профорга. Тоді хлопчик підняв руку і тоненьким голосом прокричав: *"Це мій дядя, мій рідненький, він за мною приїхав, я його нікому не віддам!"*. У багатьох до горла підступив клубок. По вольовому обличчю Сергія Павловича покотилася сльоза. Він плакав і не приховував цього. Додому поверталися мовчки: у всіх перед очима стояв малюк, який захищав своє право на краплю людяності і доброти.

Минуло небагато часу і двоповерховий дитячий будинок годі було впізнати: він виблискував чистотою, територія була огорожена. Вихованці одержали нову повсякденну форму — теплі хутряні пальта і шапки. У дитячому будинку відкрилася бібліотека, з'явилися музичні інструменти та нарядні театральні костюми. Що й казати — підмосковний дитячий будинок був щасливий своїми шефами... Одного разу йшла важлива нарада у кабінеті Головного конструктора. Раптом двері відчинились і кабінет став наповнюватися по-святковому вбраними хлопчиками та дівчатками з букетами квітів. Підшефні прийшли, щоб запросити своїх шефів на урочистий вечір, присвячений дню заснування дитбудинку. Букети квітів і запрошення звичайно були прийняті, а в обмін на них діти отримали блискучі коробки цукерок. Сергій Павлович і цього разу, відклавши справи, разом з дітьми дві години жив їх життям, радів їхніми радощами. Ніщо не могло заглушити у цій людині просте і безцінне почуття людської доброти — ані надзвичайна зайнятість, ані досягнута влада та високий авторитет.

Навіть у zenіті свого успіху, працюючи в надзвичайно напруженому ритмі, Корольов ніко-

ли не пропускав нагоди послухати улюблену музику Моцарта або Чайковського, подивитися цікавий фільм. До речі, він високо цінував французький фільм "Марі-жовтень" за талановите зображення героїв французького антифашистського опору. Не відмовляв собі у задоволенні погортати свіжий номер журналу або прочитати цікаву книжку. У його московській квартирі улюбленим місцем для такого читання була так звана "сходінка для роздумів". Ідучи у робочий кабінет з другого на перший поверх, він любив присісти саме на цій сходінці і сидючи читати і роздумувати над прочитаним. Співробітники С. П. Корольова згадують, як у хвилини короткого відпочинку він брав до рук том Пушкіна або Толстого. Сергій Павлович прочитав майже усі твори Толстого, якого особливо шанував, і навіть свою єдину дочку назвав Наталкою на честь Наташі Ростової — чарівного жіночого образу з "Війни і миру".

Корольов не уявляв собі, як це можна не знати Шекспіра. Коли космонавт Володимир Комаров попросив у Сергія Павловича дозволу продовжити політ у космосі ще на добу, мовляв, навколо стільки чудес, то Головний конструктор свою відмову виразив фразою із "Гамлета": *"Багато є, мій друг Гораціо, чудес на світі..."*

На Шевченковому "Кобзарі" дочка С.П., доктор медичних наук, Наталія Сергіївна написала: *"Кобзар" — одна из самых любимых книг моего отца*". Це насправді так. Марія Миколаївна пригадувала, як одного разу (це було в Одесі) Сергій став прохати її: *"Мамо, дай мені хоч на годинку "Кобзаря". Розумієш, там на набережній відпочивають після обіду вантажники — наші, чернігівські — і просять, щоб я їм "Катерину" прочитав"*. А ввечері він розповідав матері: *"Я встиг прочитати тільки "Катерину", хотів і "Сон", але пристав підійшов, послухав і прогнав мене. Вантажники прохали, щоб я і завтра приходив, після обіду."* І Сергій ходив цілий місяць та читав портовим робітникам "Кобзаря".

Інтерес до літератури, музики, до культури взагалі, зокрема до української, у С. П. сформувався рано. Все почалося з Ніжина. У сім'ї Москаленків, де пройшли дитячі роки Сергія, панував культ Шевченка, як, до речі, і Гоголя та Пушкіна. "Кобзаря" читали всі, зачитувались, вивчали напам'ять. Він лежав на почесному місці на покуті, поруч із Біблією, тільки прикритий від злого чужого ока. Марія Миколаївна охоче перечитувала "Кобзар" і плакала над долею поета і долею героїв його творів. То ж не випадково, що по закінченні інституту шляхетних дівчат у Києві вона одразу ж після завершення громадянської війни стала вчителькою французької мови, а згодом і української мови та літератури в школах Одеси. Її брати Юрій та Василь досконало володіли майже всіма музичними інструментами. Вдома ними був створений сімейний оркестр, у якому, окрім них, грала також Марія Миколаївна — на фортепіано та

Сергієва бабуся, Марія Матвіївна, — на скрипці. Домашні імпровізовані концерти зазвичай влаштовувалися у святкові та недільні вечори. Нерідко брати запрошували своїх інститутських друзів, а серед них і студента Корольова Павла Яковича — майбутнього батька Сергія, який був родом з Білорусії. Концерти розпочиналися класичною музикою: грали Моцарта, Лисенка, Чайковського, потім переходили до українських та російських народних пісень, а закінчували шевченківським "Реве та стогне Дніпр широкий". У родині Москаленків панував дух музики. То ж не дивно, що й сам Сергій розпочав свою освіту з ніжинської музичної школи, де він навчався грати на скрипці. Усе це, безперечно, відбилося на його естетичних смаках та моральних переконаннях. Поступаючи в Київський політехнічний інститут, Корольов на запитання анкети: *"Ваша національність?"* відповідав: *"Українець"*, а на запитання: *"Рідна мова?"* написав: *"Українська"*.

Космонавт Павло Попович пригадує, як він під час польоту на кораблі "Восток-4" заспівав "Дивлюсь я на небо", щоб порадувати Сергія Павловича, який дуже любив цю пісню. Автору цих рядків доводилося спостерігати, як Головний конструктор, працюючи, наспівував цю свою улюблену мелодію або з радістю приєднувався, коли її співали інші.

Сергій Павлович часто підкреслював, що він людина старомодна і надає перевагу класиці. Це було справді так. Але ж захоплювався він і класикою сучасною. Дуже шанував М. Шолохова; його роман "Тихий Дон" він ставив поряд із "Війною і миром" Л. Толстого.

Якось восени 1946 року мені у службових справах довелося їхати в одній машині з С.П. Майже половину дороги він мовчав, думав про щось своє. А за Магдебургом зупинив машину і пересів назад, до мене.

— Чим це ви так захопилися? — поцікавився він, побачивши у мене книгу.

Я показав йому титульну сторінку: Ю. Яновський. "Вершники".

— Яновський? — стрепенувся він. — Чи не той це Яновський, що на початку двадцятих років учився в Київському політехнічному?

— Напевне, він, — відповів я.

— Тоді я його знаю. Ну, як знаю? Чув, бачив, а одного разу навіть був з ним на літературному вечорі, здається на толстовському. А от "Вершників" його, на жаль, не читав.

Хвилини п'ять ми їхали мовчки, він розглядав роман, а потім запитав:

— На два-три дні можна?

— Будь ласка, Сергію Павловичу. Тільки ж, бачите, це київське видання, а ви, мабуть, не читаете українською мовою?

— Чому не читаю? — заперечив він. — В оригіналі, запам'ятайте, приємніше і корисніше читати. Розберусь.

Коли і як читав Корольов роман Ю. Яновського, для мене залишилося таємницею. Працювали ми тоді і вдень і вночі, вільного часу на читання художньої літератури майже не було. Та через три дні він повернув мені "Вершників" і сказав:

— Чудовий роман! Із задоволенням прочитав.

Сергій Павлович володів тонким і розвиненим естетичним смаком. Не любив, коли з трибуни несло фальшивою патетикою. Високо цінував точну мову і стислий виклад. Пригадується такий епізод. Редакційній групі, яку очолював Корольов, доручили написати спеціальний технічний посібник для обслуговуючого персоналу ракети "ФАУ-2". Головний конструктор, як завжди, був вимогливим і невблаганним: він не дозволяв найменшого відхилення у термінах виконання роботи і не любив вислуховувати виправдовувань. У таких випадках він завжди казав: *"Той, хто хоче працювати, шукає засоби, той, хто не хоче, шукає причину"*. Цей вислів для багатьох із нас перетворився на залізне правило повсякденної діяльності. Надійшла моя черга і я здав свій розділ. Через деякий час Сергій Павлович запросив мене до кабінету, повернув рукопис і сказав:

— Скоротіть. Радикальним чином!

Помітивши моє здивування, він промовив:

— Ви дуже неекономна людина, замість одного слова пишете десять. Так не можна. Навчіться наступати на горло власній пісні.

Головний редактор тоді ще не був Головним конструктором і я насмілився заперечити йому. Сказав, що кожен автор має право на власний стиль, що я закінчив філологічний факультет і маю деякий досвід редакційної роботи.

Сергій Павлович подивився на мене з-під лоба і я побачив у його очах іскорки іронії.

— Сподіваюся, — сказав він з притиском, — що вас на філологічному вчили писати так, щоб словам було тісно, а думкам просторо. Пригадуєте, чиї це слова?

— Так, пригадую, — майже автоматично відповів я.

— Ну от і добре, будемо вважати "інцидент" вичерпаним.

...Ось такі деякі факти з життя і гідної подиву діяльності академіка С. П. Корольова варті наслідування для всіх сучасних і прийдешніх поколінь.

(Завершення статті — спогадів І.Б. Бровка, початок див. у № 2, 2006)